

LAAJENTUVA TULONSIIRTO- UNIONI VAI KEHITTYVÄ SISÄ- MARKKINA-ALUE?

KATSAUS EUROOPAN UNIONIN TALOUDEN, SISÄMARKKINOIDEN JA LAAJENTUMISEN VAIHTOEHDOISTA

Heikki Koskenkylä

JOHDANTO

Euroopan unionia markkinoidaan Suomen kaltaisia pieniä jäsenvaltioita hyödyttävänä sisämarkkina-alueena, jonka tavoitteena on haastaa taloudellisesti Yhdysvallat ja Kiina. Tästä huolimatta alueen sisämarkkinoiden kehittyminen on jäänyt laajentuvan poliittisen unionin luomisen jalkoihin, eikä alueen taloudellinen kehitys ole pysynyt kilpailijoiden vauhdissa.

Suomen Pankin osastopäällikkönä toiminut valtiotieteiden tohtori Heikki Koskenkylä analysoi tässä katsauksessa Euroopan unionin sisämarkkinoiden tilannetta sekä sitä, mikä elinvoimaisen kauppaa-alueen luomisessa on epäonnistunut. Lääkkeeksi Koskenkylä tarjoaa unionin laajentumisen laittamista jäihin ja keskittymistä ylisääntelyyn, tulonsiirtojen ja poliittisen unionin luomisen sijaan markkinakuriin perustuvien sisämarkkinoiden kehittämiseen.

TIIVISTELMÄ

■ EU:n sisämarkkinoiden kehittyminen sekä talouden ja tuottavuuden kasvu ovat pysähtyneet. Unionin talous on jäänyt jälkeen Yhdysvaltojen ja Kiinan kehityksestä, joihin verrattuna alueella on erittäin vähän korkean teknologian, digitalisaation ja tekoälyn yrityksiä.

■ EU:sta piti tulla tehokas talousalue, jossa markkinakuri toimii. Yritystukia ja sääntelyä on kuitenkin lisätty jatkuvasti ja yhteinen velka sekä tukipolitiikka ovat kasvaneet. Tämä kehitys jarruttaa sisämarkkinoiden syventämistä.

■ EU:n tulisi keskittyä laajentumisen, poliittisen unionin ja tulonsiirtojen sijaan sisämarkkinoiden kehittämiseen. Laajentuminen tulee siirtää myöhempiin aikoihin, ja Ukrainaa voidaan avustaa esimerkiksi jonkinlaisella assosiaatiosopimuksella.

■ Pääomamarkkinaunionin osalta tarvitaan tarkkarajaisia toimenpiteitä, kuten konkurssilainsäädännön harmonisointia, mutta ei verotuksen yhdistämistä tai pääomamarkkinaunionin nimissä kaupattuja yritystukia.

ALUKSI

Euroopan unioni perustettiin vuonna 1992 Maastrichtin sopimuksella. Jäsenmaita oli tuolloin vain 12, nyt niitä on jo 27. Uusia jäsen ehdokkaita on tällä hetkellä jo 10, ja ne kaikki tulevat itäisestä Euroopasta. Maastrichtin sopimuksella oli tavoitteena perustaa talous- ja rahaliitto eli EMU (Economic and Monetary Union). Siihen kuului myös yhteinen raha eli euro.

Idean oli kehitellyt ranskalainen Jacques Delors, joka toimi komission puheenjohtajana vuosina 1985-1994. Hän alkoi kehitellä jo 1980-luvulla ideaa Euroopan maiden integraatiosta eli laajoista ja syvistä sisämarkkinoista. Siellä tavat, palvelut, pääoma ja ihmiset liikkuisivat vapaasti jäsenmaiden välillä, ja markkinat toimisivat tehokkaasti. Esikuvana oli Yhdysvaltojen talous ja sen laajat ja tehokkaat sekä joustavat sisämarkkinat. Tuohon aikaan ei kuitenkaan puhuttu ainakaan avoimesti poliittisesta unionista, vaikka aihe oli kyllä ollut keskusteluissa mukana jo 1950-luvulta lähtien. Ajatus Euroopan Yhdysvalloista tuli epävirallisesti esille silloin tällöin EU:n aikana, mutta ajatus yleensä tyrmättiin.

Sisämarkkinat kyllä aluksi kehittyivätkin EU:ssa, joskin lähinnä teollisuuden osalta, mutta kehittyminen on sittemmin pysähtynyt. EU:n talous on jäänyt pahasti jälkeen Yhdysvaltojen ja Kiinan kehityksestä. Kasvu ja tuottavuuden kehitys on pysähtynyt, ja korkean teknologian, digitalisaation ja tekoälyn yrityksiä on EU:ssa häkellyttävän vähän verrattuna Yhdysvaltoihin ja Kiinaan. Komissio on kasvatamassa valtaansa entistä enemmän. Jäsenmaiden on sallittu myöntää valtavasti yritystukia, mikä turmelee yhteisiä sisämarkkinoita. Pääomamarkkinat eivät ole EU:ssa kehit-

tyneet, mutta Yhdysvalloissa ne ovat laajat ja monipuoliset.

EU:ssa pääpaino siirtyi 1990-luvulla laajenemiseen. Jäsenmaita on tullut vuoden 1992 jälkeen peräti 15 lisää. Jäsenmaiden talouksien kehitystason ero on kasvanut huomattavasti. Yhdysvalloissa osavaltioiden tulotason erot ovat paljon pienemmät. Jäsenmaiden väliset suuret erot vaikeuttavat sisämarkkinoiden kehittämistä. Samalla on kasvanut paine lisätä EU-maiden välisiä tulonsiirtoja ja yhteistä velkaa. Tämä kehitys tuhoaa markkinakurin toimintaa, mikä kannustaa jäsenmaita ylivelkaantumaan. Poliittisen unionin luominen ja ylisääntely ovat menneet yhteismarkkinoiden edelle.

Euroopan unioni on taantuva ”suurvalta”. Laajeneminen lähes neljäkymmenen valtion yhteisöksi voisi olla katastrofi. EU hajaantuisi entistä enemmän hyvin eritasoiseksi maajoukoksi. Euroopan unionista tulisi liian heterogeeninen monessa suhteessa. EU on jo nyt taloudellinen alisuoriutuja. Komissio kannattaa voimakkaasti laajentamista itäiseen Eurooppaan aina Ukrainaan ja ehkä jopa Georgiaan saakka. Komission puheenjohtaja Ursula von der Leyen perustelee tätä geopolittisilla syillä. Jos EU:n talous ei kehity paljon nykyistä paremmin niin EU:n geopolittinen painoarvo ei nouse vaan laskee. Kamppailussaan maailman herruudesta Kiinan kanssa Yhdysvallat tarvitsisi taloudellisesti vahvaa EU:ta tuekseen.

Komission ja parlamentin tulisi lopultakin keskittyä sisämarkkinoiden eli taloudellisen integraation kehittämiseen ja syventämiseen. Mallia voi ottaa Yhdysvalloista. Laajentuminen on syytä siirtää kauaksi tulevaisuuteen.

EU:N JA EUROALUEEN KEHITYKSEN KESKEISET VAIHEET JA ONGELMAT

Maastrichtin sopimus, virallisesti sopimus Euroopan unionista, on sopimus, joka perusti Euroopan unionin ja loi talous- ja rahaliiton eli EMU:n. Sopimus astui voimaan 1.11.1993. Se syntyi talous- ja rahaliittoa ja poliittista yhteistyötä koskevien erillisten neuvottelujen tuloksena. Sopimus kohtasi vastustusta joissakin maissa. Tanskassa se hyväksyttiin vasta toisessa kansanäänestyksessä. Ranskan kansanäänestyksessä se sai vain 51 prosentin kannatuksen. Myös Britanniassa oli ongelmia hyväksymisen kanssa.

Maastrichtin sopimus sisältää sekä muutoksia aiempiin EY ja Euratom -sopimuksiin että Euroopan unionin perustamissopimuksiin. Sitä voidaan pitää askeleena kohti koko Euroopan laajuista perustuslakia, johon kuuluvat kaikki EY:n ja EU:n sopimukset. Maastrichtin sopimuksella perustettu Euroopan unioni ei siis korvaa Euroopan yhteisöjä (EY), vaan tuo ne saman katon alle uusien poliittisten ja muiden yhteistyömuotojen kanssa. EU:lla on kolme piliä, jotka ovat:

- Euroopan yhteisöt
- Yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka
- Yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa

Euro on Euroopan unionin yhteinen valuutta, joka otettiin käyttöön tilivaluuttana 1.1.1999 ja käteisrahana 12 EU-maassa 1.1.2002. EMU-maat sitoutuivat harjoittamaan yhteistä raha- ja valuuttakurssipolitiikkaa. Euroalueeseen kuuluu nyt 20 EU:n jäsenmaata ja neljä EU:n ulkopuolista Euroopan kääpiövaltiota on ottanut euron käyttöön (Monaco, San Marino, Vatikaani ja Andorra). Euro on ollut valuuttana menestys. Se on dollarin jälkeen maailman toiseksi merkittävin valuutta. Sitä voidaan pitää jo dollarin kilpailijana kansainvälisessä kaupankäynnissä. Maailman varantovaluuttana dollari on selvä ykkönen 64 prosentin osuudella, euron osuus on kuitenkin kasvanut ollen 27 prosenttia. Seuraavina ovat Englannin punta 4 % ja Japanin jeni 3.3 %. Eri asia on kuitenkin se, miten EKP on onnistunut yhteisessä rahapolitiikassa. Siitä on varsin erilaisia näkemyksiä (Euroalueen ongelmista enemmän luvun lopupuolella).

Kroatiasta tuli EU:n kahdeskymmenes euroa valuuttanaan käyttävä maa vuoden 2023 alusta. Suomi on ainoa pohjoismaa, joka on ottanut euron käyttöön. Lisäksi euroa

käytetään eräissä muissa Euroopan unionin ulkopuolisissa maissa kuten Montenegrossa ja Kosovossa.

Vuonna 2008 solmittu Lissabonin sopimus oli merkittävimpiä EU:n uudistushankkeita sen 30-vuotisen olemassaolon ajalla. Virallisesti sopimus on ”Lissabonin sopimus Euroopan Unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen muuttamisesta”. Sopimuksella on pyritty parantamaan EU:n toiminnan tehokkuutta, demokraattisuutta ja sen ulkoisen toiminnan yhtenäisyyttä.

Sopimusta alettiin valmistella euron aloittamisen jälkeen. Tavoitteena oli alun perin luoda EU:n perustuslaki, mutta hanke ei onnistunut. Euron käyttöönotto onnistui varsin mallikkaasti ja synnytti poliittista innostusta ja jopa euforiaa EU:n ja euroalueen tulevaisuudesta. Lissabonin sopimuksen tavoitteena oli paitsi uudistaa unionin perussopimuksia myös nostaa EU koko maailman kilpailukykyisimmäksi talousalueeksi, jolla on vankka tietotaitopohja korkean teknologian alueilla. Vertailukohtana oli erityisesti Yhdysvallat, jossa tuotannon ja tuottavuuden kasvu oli jo pitkään ollut nopeampaa kuin EU-alueella. Vielä euron 10-vuotisjuhlien yhteydessä EU:n menestystä hehkutettiin täysin epärealistisesti. Kehujen joukkoon kuului myös Kansainvälinen valuuttarahasto IMF. Juhlien jälkeen alkoi ensin kansainvälinen finanssikriisi vuonna 2008 ja eurokriisi vuonna 2010. EU on ollut jo yli 20 vuotta paha alisuoriutuja talouden kehityksessä. Liian nopea laajeneminen on aiheuttanut vakavia ongelmia ja sisämarkkinoiden kehittyminen on jäänyt kesken, osin jopa taantunut. EU:n laajeneminen edelleen lähes 10 valtiolla veisi talouden kehityksen huonompaan suuntaan.

Lissabonin sopimuksen myötä EU:ssa tehdään aiempaa enemmän päätöksiä määränemmistöllä. Jokainen jäsenmaa sai myös komissaarin paikan. Eurooppa-neuvosto sai pysyvän puheenjohtajan eli ns. EU-presidentin. Sopimuksella perustettiin myös ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkean tason edustaja (eräänlainen EU:n ulkoministeri). Hän vastaa EU:n ulkosuhteista ja edustaa EU:ta. EU:n perusoikeuskirja muuttui oikeudellisesti sitovaksi. Aiemmin se oli lähinnä poliittinen julistus. Sillä on nyt sama asema kuin EU:n perussopimuksella. Perus- ja ihmisoikeuksien suojelusta tuli aiempaa selkeämmin unionin päämäärä. EU:n perussopimusten muuttaminen on osoittautunut äärimmäisen vaikeaksi. Tämä on johtanut

siihen, että perussopimuksia on alettu tulkita erittäin väljästi ja monien mielestä laittomasti.

Tästä on hyvinä esimerkkeinä kolme tapausta. Euroopan vakausmekanismi eli EVM perustettiin kansainvälisenä rahoituslaitoksena, koska perussopimuksessa on ns. no-bail-out-sääntö eli jäsenmaita ei saa pelastaa taloudellisista ongelmista. EVM alkoi rahoittaa kriisimaita suorina tukina ja luottoina. Lisäksi EKP aloitti valtavan jäsenvaltioiden velkakirjojen osto-ohjelman. Käytännössä EKP aloitti valtioiden rahoittamisen, mikä on vastoin EKP:n sääntöjä. Yhteistä velkaa on myös alettu ottaa komission toimesta. Koronan yhteydessä perustettu elvytysrahasto (NGEU) oli tällainen. Se on ottamassa velkaa peräti 750 miljardia euroa. Komissio suunnittelee parhaillaan lisää yhteistä velanottoa mm. ilmaston muutoksen torjuntaan ja investointeihin.

Vakaus- ja kasvusopimuksella on ollut keskeinen rooli EU:n talouspolitiikassa eli lähinnä finanssipolitiikan ja rakenneuudistusten ohjailussa (stability and growth pact). Sopimus pantiin täytäntöön osana talous- ja rahaliiton kolmatta vaihetta. Sen tavoitteena oli taata, että EU-maiden julkinen talous säilyisi terveellä pohjalla myös yhtenäisvaluutan käyttöönoton jälkeen. Komission tehtävänä on seurata ja valvoa jäsenmaiden taloustilannetta, talouspolitiikkojen yhteensovittamista ja liiallisia alijäämiä koskevia menettelyjä. Euron käyttöönoton yhteydessä hyväksyttiin määrälliset ns. EMU-kriteerit. Julkisen talouden alijäämä sai olla enintään kolme prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen ja julkinen velka enintään 60 prosenttia. Sopimukseen sisältyy myös ennaltaehkäisevää toimintaa ja korjaavia toimia, joita komissio voi esittää.

Vakaus- ja kasvusopimusta on uudistettu useita kertoja eurokriisin alettua. Näitä ovat olleet Six pack ja Two pack -sopimukset sekä vuonna 2012 tehty lisäys vakaudesta, yhteensovittamisesta ja kriisien hallinnasta. Näillä lisättiin komission mahdollisuuksia puuttua maiden finanssipolitiikkaan ja ylivelkaantumiseen.

Komissio on esittänyt lisää uudistuksia viime aikoina. Vuonna 2022 tuli talouksien ohjausjärjestelmien uudistus, jolla vakaus- ja kasvusopimuksen uudistamista tehostettaisiin. Maaliskuussa 2023 komissio ehdotti, että jäsenvaltioiden finanssipolitiikan toteuttamista koordinoitaisiin aiempaa tehokkaammin. Kesäkuun vaalien

jälkeen uusi komissio toteuttaa kasvu- ja vakaussopimuksen uudistamisen.

Vakaus- ja kasvusopimus on toiminut huonosti. Monet maat ovat ylittäneet sallitun 60 % velkarajan jo pitkään. Suurimpia ylittäjiä ovat olleet Kreikka (160 %) ja Italia (140 %). Nyt Suomikin on kohonnut 75 prosentin tasolle. Budjettialijäämät ovat olleet myös usein yli 3 prosentin tason – myös Suomella. Ranska on ylittänyt 3 prosentin lähes joka vuosi. Komissio on taas uudistamassa kriteereitä. Luvut 3 % ja 60 % säilynevät, mutta niiden ylitystä joustavoitetaan. Useat jäsenmaat tuskin tulevat pääsemään näille rajoille.

Eurovaalien jälkeen nimitettävä uusi komissio toteuttaa uudistukset. Alustavasti on kaavailtu, että jos velkasuhde on 60-90 prosenttia niin sitä pitäisi alkaa vähentää 0,5 prosenttiyksikköä vuodessa. Sääntöjä rikkovan maan pitäisi esittää finanssipolitiikan rakenteellinen suunnitelma usean vuoden ajaksi, jotta 3 % ja 60 % tasolle päästäisiin.

Euroalueen perustavaa laatua oleva ongelma on, että se on muotopuoli. Euron myötä tuli yhteinen rahapolitiikka ja valuuttaunioni, mutta fiskaalista unionia ei perustettu. Talusteorioiden mukaan molemmat unionit tarvittaisiin, jotta valuuttaliitto olisi kestävällä pohjalla. EKP on tavallaan paikannut valtioiden velkakirjojen ostoilla puuttuvan fiskaalisen unionin. Paine yhteiseen velanottoon kasvaa, koska useilla jäsenmailla ei ole realistisia mahdollisuuksia päästä 3 ja 60 prosentin rajojen alle. Italia, Espanja, Ranska ja Kreikka ovat olleet erityisen suuri ongelma. Nyt myös Suomella on suuria vaikeuksia päästä näiden rajojen alle, sillä julkinen velka suhteessa BKT:een on jo 75% ja budjetin alijäämä 4 %. Suomen velka-asteen arvioidaan kasvavan viidessä vuodessa jopa 90 prosentin tasolle.

Kansainvälinen finanssikriisi alkoi Yhdysvalloista vuonna 2008 ja kesti pari vuotta. Euroopan unioni selvisi siitä varsin hyvin. Eurokriisi alkoi keväällä 2010 Kreikasta. Maa oli pahasti ylivelkaantunut, ja Kreikkaa päädyttiin tukemaan valtioiden kahdenvälisin lainoin sekä IMF:n avulla. Kriisi levisi myöhemmin Irlantiin, Portugaliin, Espanjaan ja Kyprokseen.

Usean euromaan julkinen velkasuhde oli kohonnut euron aikana paljon yli 60 prosentin tason. Kreikka oli 170 %, Italia 140 %, Portugali 125 %, Belgia 120 % ja Espanja 90 %. Budjetin ja vaihtotaseen alijäämät olivat suhteessa BKT:een 4-10 prosentin tasolla. Euron ensimmäisen kymmenen vuoden

”EU:n perussopimusten muuttaminen on osoittautunut äärimmäisen vaikeaksi. Tämä on johtanut siihen, että perussopimuksia on alettu tulkita erittäin väljästi ja monien mielestä laittomasti.”

aikana euromaiden pitkät korot olivat konvergoituneet lähelle Saksan tasoa. Euron alkaessa näiden korkojen ero oli jopa 10 prosenttiyksikköä. Markkina-kuri ei toiminut euroalueella ja vallalla oli liiallinen usko euroalueen menestymiseen.

”EU ja euroalue ovat kulkeneet euroaikana kriisistä kriisiin. Euro on saatu pelastettua kovin toimenpitein.”

EVM perustettiin vuonna 2012 ja se alkoi myöntää lainoja ja suoraa tukea kriisimaille. Tuen saamiselle oli kuitenkin tiukat ehdot, että kriisivaltioiden piti laittaa julkiset taloutensa kuntoon. Tämä edellytti tiukkaa saneerauspolitiikkaa (ns. austerity-policy), jota kritisoitiin kovasti. Euroalueen piti olla Lissabonin sopimuksen mukaan suuri menestystarina. Näistä kriiseistä euroalue ei ole koskaan toipunut täysin.

Korkoerot eurovaltioiden välillä alkoivat kasvaa uudelleen. EKP puuttui tähän kehitykseen. Sen johtaja Mario Draghi julisti vuonna 2012, että EKP tekee kaiken voitavan, jotta euro pelastuisi. (”to do whatever it takes to save the euro”). EKP aloitti ns. määrällisen elvytyksen eli QE-politiikan (quantitative easing). Se alkoi ostaa jäsenmaiden velkapapereita, jotta pitkien korkojen erot pienenisivät ja korkotaso laskisi. Tätä politiikkaa jatkettiin vuoteen 2022 saakka. EKP:n tase kasvoi valtavasti, yli 5 biljoonaa euroa. Vasta 2023 lähtien tase on alkanut pienentyä.

Pankkiunioni perustettiin vuonna 2014. Pankkiunioni täydentää olennaisella tavalla talous- ja rahaliittoa (EMU) sekä sisämarkkinoita. Sen avulla yhtenäistetään vastuuta valvonnasta ja kriisinhallinnasta EU:n tasolla. Pankkiunioni pyrkii varmistamaan erityisesti, että pankkien riskinotto on harkittua ja että kaatuvien pankkien kriisinhallintaa on hallittua, jotta vaikutus osallistuvien EU-maiden reaali-talouteen ja julkiseen talouteen on mahdollisimman vähäinen. EKP:n yhteyteen perustettiin euroalueen suurten pankkien (noin 110) yhteinen valvonta. Muiden pankkien valvonnasta vastaavat kansalliset valvojat.

Pankkiunionin toisessa pilarissa on yhteinen kriisinhallintamekanismi. Tällä pyritään varmistamaan, että kriisit hoidetaan tehokkaasti ja veronmaksajien rahoja välttämällä. Pankkien omistajien vastuu on erityisen tärkeää. Yhteinen kriisinhallintaneuvosto on riippumaton EU:n virasto Brysselissä. Yhteistä talletussuojaa komissio on ehdottanut jo pitkään. Sitä ei ole hyväksytty. Suomi on vastustanut sitä alun alkaen. Kannattajia ovat olleet lähinnä eteläisen EU:n jäsenmaat. Pankkiunioni on toiminut varsin hyvin. Tämä on ollut monille yllätys. Pitkään on ennustettu

suurta pankkikriisiä euroalueelle. Sitä ei ole tullut. Kaksi suurta euroalueen pankkia on ollut kriisissä. Saksalainen Deutsche Bank epäonnistui pahasti investointipankkitoiminnassa ja oli vähällä kaatua. Se pelastettiin osin julkisella tuella ja on nyt ollut kannattava

jo vuosia. Italian Unicredit oli pitkään kriisissä, mutta jo vuodesta 2021 lähtien on ollut kannattava. Sen voitto on kasvanut jo kolmesta vuosineljännestä putkeen ja oli tämän vuoden ensimmäisellä neljänneksellä 2,6 miljardia euroa. Muutama pienen ja keskisuuren pankin kriisi on hoidettu hyvin. Yhteinen suurten pankkien valvonta on toiminut hyvin. Vastaavanlainen systeemi on Yhdysvalloissa. Suurten pankkien valvonta on keskuspankki FED:in yhteydessä. Muiden pankkien valvonta on osavaltiotasolla.

Euroopan ja maailmankin laajuisesti Sveitsin ja Britannian pankit ovat olleet merkittäviä. Yllättävää on, että Euroopan suurimmat pankkikriisit tulivat näihin maihin. Britanniassa suuri pankki Royal Bank of Scotland (RBS) joutui valtion 80 prosenttiseen omistukseen ja fuusioitiin lopulta NatWest-pankkiin. Toinen Sveitsin suurista pankeista Credit Suisse ajautui viime vuonna konkurssin partaalle. Kuten Deutsche Bank sekin epäonnistui pahasti investointipankkitoiminnassa. Pankki fuusioitiin UBS-pankkiin osin julkisella tuella. Fuusio oli hyvin vaikea ja riitaisa.

Pääomamarkkinaunioni perustettiin 2015, mutta sen toiminta on edennyt hitaasti (ks. luku 4). Koronakriisin alettua tehtiin vuonna 2021 jälleen uusi yhteisvastuullinen ratkaisu perustamalla elvytysrahasto, jonka koko oli peräti 750 miljardia euroa. Sen nimi NGEU eli Next Generation European Union kertoo paljon. Rahastoa alettiin käyttää talouden rakennemuutosten edistämiseen. Puolet rahastosta on lainanantoa ja puolet suoraa tukea. Tuen hallinnoinnissa ja valvonnassa on ollut suuria ongelmia.

EU ja euroalue ovat kulkeneet euroaikana kriisistä kriisiin. Euro on saatu pelastettua kovin toimenpitein. Toimenpiteet ovat kasvattaneet jäsenmaiden välistä yhteisvastuuta merkittäväällä tavalla. Tulonsiirtojen ja yhteisen velan määrät ovat kasvaneet huomattavasti. Nämä ja EKP:n liian löysä rahapolitiikka ovat johtaneet moraalikatoon, jolloin markkinakuri ei toimi. Valtioiden velkojen väliset korkoerot ovat keinotekoisesti pienet. Tämä on osaltaan aiheuttanut maiden velkaantumisen jatkuvan kasvun. Nyt Suomikin kuuluu näiden velkaisten maiden joukkoon.

EU:N LAAJENTUMINEN

Euroopan unionin historia alkoi jo 1950-luvun alusta. Euroopan hiili- ja teräsyhteisö perustettiin Pariisin sopimuksella 1951. Sopimus tuli voimaan 23.7.1952. Siihen kuului kuusi Euroopan maata (taulukko 1). Euroopan talousyhteisö eli ETY ja Euroopan Yhteisö eli EY perustettiin Rooman sopimuksella vuonna 1957. EY on European Community eli EC. Se oli eurooppalainen valtioyhteisö ja vapaakauppa-alue, johon liittyi vähitellen 12 maata. ETY on englanniksi EEC.

Suomi liittyi EFTA:an liitännäisjäseneksi vuonna 1961 FINEFTA-sopimuksella. Vuonna 1986 Suomesta tuli EF-

TA:n täysjäsen. Suomen lähentyminen EEC:hen alkoi vuoden 1973 vapaakauppasopimuksella, kun EFTA menetti painoarvoaan Britannian liittyttyä EEC:hen vuonna 1973. Nykymuotoinen EU perustettiin vuonna 1993.

Euroopan unioni on kasvanut useiden laajentumiskierrosten myötä. Jäsenmaita on nyt 27. Kaikki jäsenvaltiot kuuluvat Euroopan talous- ja rahaliittoon eli EMU:hun. Kaikki jäsenmaat eivät kuitenkaan ole ottaneet käyttöön yhteistä rahaa, euroa. Taulukossa on esitetty EU:n ja sen edeltäjien jäsenmaat ja tieto siitä, onko maalla käytössä euro vai joku muu raha.

EU-JÄSENMAAT

Yhteensä 27 maata. Britannia erosi kansanäänestyksen jälkeen EU:sta vuonna 2020

Liittymisvuosi	Maa	Valuutta
1951	Alankomaat	euro
	Belgia	euro
	Italia	euro
	Luxemburg	euro
	Ranska	euro
	Saksa	euro
1973	Irlanti	euro
	Tanska	kruunu
1981	Kreikka	euro
1986	Espanja	euro
	Portugali	euro
1995	Itävalta	euro
	Ruotsi	kruunu
	Suomi	euro
2004	Kypros	euro
	Latvia	euro
	Liettua	euro
	Malta	euro
	Puola	zloty
	Slovakia	euro
	Slovenia	euro
	Tsekin tasavalta	koruna
	Unkari	forintti
Viro	euro	
2007	Bulgaria	lev
	Romania	leu
2013	Kroatia	euro

EU JÄSENEHDOKASMAAT

Nykyiset EU:n jäsen ehdokasmaat eli maat, joille on myönnetty ehdokasstatus

Maa
Albania
Bosnia ja Hertzegovina
Georgia
Moldova
Montenegro
Pohjois-Makedonia
Serbia
Turkki
Ukraina

Mahdollinen tuleva ehdokasmaa on Kosovo, mutta sille ei ole vielä myönnetty ehdokasmaan asemaa. Jos Kosovo lasketaan mukaan, on ehdokkaita 10. Jos kaikki liittyisivät jäseneksi olisi niitä yhteensä 37 maata. Turkin kanssa jäsenyysneuvottelut eivät ole edenneet lainkaan.

EU:n jäsenyyttä hakevien maiden on täytettävä tiukat vaatimukset ja käytävä läpi sama yksityiskohtainen prosessi päästäkseen jäsenmaaksi. Liittymisprosessissa on kolme vaihetta. Ne ovat

1. Jäseneksi pyrkivän maan on jätettävä jäsenyysihakemus EU:n neuvostolle. Neuvosto pyytää Euroopan komissiota selvittämään, pystyykö hakijamaa täyttämään jäsenyys ehdot. Neuvosto päättää komission suosituksen pohjalta, myönnetäänkö maalle ehdokasmaan asema ja aloitetaanko sen kanssa viralliset jäsenyysneuvottelut. Päätös edellyttää kaikkien EU-maiden hyväksyntää.

2. Jäsenyysneuvottelut

Neuvottelujen aikana ehdokasmaa valmistautuu paneemaan täytäntöön EU:n lait ja normit, jotka muodostavat unionin säännöt. Neuvottelujen etenemisestä komissio tiedottaa neuvostolle ja Euroopan parlamentille

3. Liittyminen

Kun neuvottelut on käyty, komissio antaa lausunnon siitä, onko ehdokas valmis liittymään EU:n jäseneksi. Jos on valmis, niin laaditaan liittymissopimus, johon kirjataan maan EU-jäsenyyden ehdot. Euroopan komission, neuvoston ja parlamentin on tämän jälkeen hyväksyttävä liittymissopimus ennen kuin kaikki EU-maat ja ehdokasmaa allekirjoittavat ja ratifioivat sen.

Länsi-Balkanin ehdokasmaita varten on laadittu erillinen laajentumisprosessi. Siihen sisältyy myös taloudellista tukea. EU:ssa on alettu korostaa aiempaa enemmän EU:n omaa kykyä ottaa vastaan uusia jäseniä ja huolehtia samalla Euroopan integraation etenemisestä. EU:sta on jo nyt tullut liian heterogeeninen alue, mikä näkyy sisämarkkinoiden integraation etenemisen hidastumisessa (ks. seuraava luku). Britannian ero oli vakava takaisku EU:lle, koska se on pitkälle kehittynyt markkinatalous ja siellä on tehokkaat pankki- ja pääomamarkkinat. Laajentuminen on suuntautunut pelkästään maanosan itäisiin maihin, joiden talouden kehitystaso on paljon jäljessä vanhoja EU-maita. On todennäköistä, että laajentuminen itäänpäin tulee eteneään hyvin hitaasti.

EU:N SISÄMARKKINAT

Kuten kirjoituksen alussa todettiin, EU:n perustamisen perusidea oli laajojen ja syvien sisämarkkinoiden luominen. Tämä tarkoittaa tavaroiden, palvelujen, pääomien ja ihmisten vapaata liikkumista EU-alueen sisällä maasta toiseen. Esikuvana oli Yhdysvaltojen laajat ja hyvin toimivat sisämarkkinat. Yhteisen rahan euron ajateltiin auttavan sisämarkkinoiden kehittymistä. Pankkiunionin ja pääomamarkkinaunionin perustamisella 2010-luvulla tavoiteltiin pankki- ja pääomamarkkinoiden kehittämistä.

Lissabonin sopimuksella tavoitteena oli kehittää EU:n talous maailman kilpailukykyisimmäksi tietotaito-pohjaiseksi talousalueeksi. Tämä tavoite oli aivan liian kunnianhimoisen. Yhdysvallat ja Kiina ovat kasvaneet huomattavasti nopeammin, ja EU:n tuottavuuden kasvu on jäänyt jälkeen pahasti. EU:n taloudesta piti tulla markkinaliberaali ja tehokas talous, jossa markkinakuri toimisi hyvin. Yritystukia on kuitenkin alettu myöntää valtavasti, sääntelyä lisätty jatkuvasti ja yhteinen velka sekä tukipolitiikka ovat kasvaneet. Tämä kehitys jarruttaa sisämarkkinoiden syventämistä olennaisesti. Euroopan talous oli vuonna 2008 lähes yhtä suuri kuin Yhdysvaltojen. Britannia kuului silloin vielä EU:hun. Vuonna 2022 USA oli jo neljänneksen edellä. USA:n BKT oli viime vuonna 26 biljoonaa dollaria ja EU:n sekä Britannian yhteensä 19 biljoonaa dollaria. Yhdysvaltain talous on kasvanut viime vuosina 2,5 prosenttia vuodessa ja siellä on täystyöllisyys. EU:n talous ei ole kasvanut viime vuosina juuri lainkaan.

Euroopan unioni on ollut kyvytön luomaan Yhdysvaltojen vertaista huipputeknologian ja palvelujen yrityksiä kuten Apple, Microsoft, Nvidia, Amazon, Google, Meta, Tesla jne. Vuosituhannen alussa maailman sadasta suurimmasta yrityksestä 40 oli eurooppalaisia. Nyt niitä on enää 12. Maailman markkina-arvoltaan 30 suurimman yrityksen joukossa on vain neljä eurooppalaista, joista kaksi on unionin alueelta. Yhdysvallat on markkina-arvoltaan pe-

räti kaksi kolmasosaa maailman pörssiyrityöiden markkina-arvosta. EU-alueen osuus on taas vajaat 10 prosenttia, vaikka EU:n väkiluku on selvästi suurempi kuin Yhdysvaltojen (450 ja 350 miljoonaa). Myös Kiina on ajanut teknologian, digitalisaation ja tekoälyn alan yrityksissä EU:n ohi. Kiinassa on jo ainakin kuusi sähköautoja valmistavaa yritystä, joista kaksi on perustamassa tehtaita EU-alueelle. EU:n autoteollisuus on joutumassa vakavaan kriisiin. Toisaalta Kiina myös tukee sähköautojen valmistusta ja EU suunnittelee tuontitulleja kiinalaisille sähköautoille. Myös Intia on ajamassa korkean teknologian alueilla EU:n ohi.

Digitaalisen talouden laaja ja tiukka sääntely (ylisääntely) on haittaamassa EU:ssa innovaatioita ja teknologista kehitystä. Yhdysvalloissa yritykset voivat kasvaa ja laajentua vapaasti laajoille kotimarkkinoille. Viime vuonna maailman sadasta ns. yksisarvisesta eli miljardin dollarin arvoisesta start-up yrityksestä vain 14 oli Euroopasta. Niistä kuusi oli EU:n ulkopuolelta Britannian.

EU:n jälkeensä jääneisyys johtuu myös digitaalisen yhteismarkkinan hajautuneisuudesta. Tämä estää yritysten kasvua ja innovaatioiden leviämistä maiden välillä. Kasvua haittaa se, että yritykset joutuvat toimimaan useilla kansallisilla markkinoilla, joilla on erilaista kansallista sääntelyä ja erilaiset kielet ja kulttuuri.

Pääomamarkkinaunioni perustettiin vuonna 2015. Esikuvana oli Yhdysvaltojen laajat ja syvät pääomamarkkinat. EU:ssa oli tuohon aikaan yritysten ulkoisesta rahoituksesta pankkilainoja 70 prosenttia. USA:ssa pankkilainojen osuus oli vain 30 %. USA:ssa riskirahoitusta on huomattavasti enemmän saatavilla pääomamarkkinoilta. Yhdysvalloissa on yhtenäinen konkurssilainsäädäntö. EU:ssa on yritetty harmonisoida konkurssilainsäädäntöä 2000-luvun alusta saakka, mutta hanke ei ole edennyt. Euroopassa yritysten konkursseihin suhtaudutaan hyvin negatiivisesti. Tämä hillitsee riskinottoa verrattuna USA:han. Piilaaksossa yri-

tysten epäonnistuminen nähdään rohkeana riskinottona.

Pääomamarkkinaunionin tavoitteena on luoda EU:hun yhtenäiset pääomamarkkinat, jossa säästäminen pystytettiin aiempaa paremmin yhdistämään investointeihin, investoinnit tapahtuisivat vaivattomasti kansallisten rajojen yli ja yritykset olisivat vähemmän riippuvaisia paikallisilta pankeilta saatavasta rahoituksesta. Tavoitteena on myös edistää markkinaehtoisen rahoituksen käyttöä. EU:ssa yritysten ulkoinen rahoitus on ollut pääosin pankkiluottoja. Yhdysvalloissa markkinaehtoinen rahoitus on ollut hallitseva (osakerahoitus ja joukkovelkakirjalainat). Lisäksi tavoitteena on myös edistää valvonnan harmonisointia pääomien markkinoilla. Yhdysvalloissa hallitseva rooli on yhdellä keskitetyllä valvojalla eli SEC:llä (Securities and Exchange Commission). Startup- ja kasvuyritysten rahoitus markkinoilta on EU-alueella paljon vähäisempää kuin Yhdysvalloissa. Avoimet ja tehokkaat pääomamarkkinat ovat keskeisessä roolissa kilpailukyvyyn kehittämisessä investointien rahoittamisessa ja rajat ylittävissä riskien jakamisessa.

Pääomamarkkinaunionin hanke koostuu monista yksittäisistä hankkeista, joita on tehty ja on tekeillä. Toimenpiteitä aiotaan kohdistaa laajalti eri sektoreille. Pääomamarkkinaunionin osalta tarvitaan tarkkarajaisia toimenpiteitä, kuten konkurssilainsäädännön harmonisointia, mutta ei verotuksen yhdistämistä tai pääomamarkkinaunionin nimissä kaupattuja yritystukia. Tavoitteena on hyvin toimivat ja yhtenäiset pääomamarkkinat EU-alueella. EKP:n neuvosto ja komissio ovat ehdottaneet pääomamarkkinoiden valvonnan yhtenäistämistä. Yhteistä keskitettyä valvontaa ei ilmeisesti ole ainakaan vielä esitetty.

Ratkaiseva ero EU:n ja Yhdysvaltojen välillä ovat työmarkkinat. USA:ssa ne ovat paljon joustavammat ja tehokkaammat. Työvoima liikkuu vapaasti osavaltioiden välillä.

Myös irtisanomisen esteet ovat USA:ssa väljemmät kuin EU:n alueella.

Sisämarkkinoiden kehittymisen piti olla EU:n ykkös-tavoite, mutta tässä on epäonnistuttu pahasti. Tämä on keskeinen syy EU:n alisuoriutumiseen talouden ja tuotavuuden kasvussa. Lisäksi EU:n nopea laajentuminen on vaikeuttanut sisämarkkinoiden kehittämistä. EU:lla on suuri ongelma pysyä talouden kehityksessä USA:n ja Kiinan vauhdissa – ottaen huomioon, että myös Intia, josta on tulossa korkean teknologian maa, etenee kiihtyvää tahtia.

EU:ssa ovat yritystuet kasvaneet valtavasti, vaikka aiemmin niihin suhtauduttiin hyvin kriittisesti. Yritysten tukia alettiin lisätä ensin koronan varjolla, sitten Ukrainan sodasta aiheutuneen energiakriisin ja lopuksi USA:n IRA-tukipolitiikan johdosta. EU-maat antoivat poikkeustukia yrityksille noin 700 miljardia euroa vuosina 2020-2021. Sen jälkeen tuet ovat kasvaneet arviolta 800 miljardia lisää. Yhteensä tukia on myönnetty ainakin 1500 miljardia. Suurimmat tuen myöntäjät ovat olleet Saksa ja Ranska. Valtioiden tuet sotkevat vapaiden markkinoiden periaatetta vastaan. Pienet maat ovat tässä kärsijöitä. Yhdysvalloissa schumpetermäinen luova tuho toimii erinomaisesti: kannattamattomat firmat katoavat markkinoilta eikä niitä tueta missään oloissa. Yritysten tukien vähentäminen olisi Suomenkin edun mukaista.

Komissio suunnittelee yhteistä EU-tason rahastoa, joka rahoitettaisiin yhteisellä velalla (vrt. NGEU-rahasto luku 2). Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) on alkanut kannattaa tätä. Rahasto myöntäisi tukea ja lainoja uusiin investointeihin, joilla tuettaisiin digitalisaatiota ja siirtymistä vihreään talouteen. Monella taholla nähdään, että rahasto vähentäisi tarvetta valtioiden yritystukemiselle, mutta varmaa tämä ei kuitenkaan ole.

MIKÄ ON EU:N TULEVAISUUS?

Euroopan unioni on taloudellinen, poliittinen ja puolustuksellinen alisuoriutuja globaalien maailman voimasuhteiden uudelleenjaossa. EU:lla ei ole sille kuuluvaa roolia. Valtataistelu maailman herruudesta on kiihtynyt ja tulee jatkumaan vuosikymmeniä. Aiempi taistelu, jossa osapuolina olivat kommunistiset maat vastaan demokraattiset valtiot, päättyi lännen voittoon, koska kommunistinen talousjärjestelmä romahti. Kiinakin siirtyi Maon valtakauden jälkeen Deng Xiaopingin ansiosta osittain markkina-talouteen. Hän oli Kiinan johtaja vuosina 1978-1992.

Nyt Kiina haastaa jo vakavasti Yhdysvaltain talouden johtavaa roolia maailmassa. Uusi taistelu käydään demokraattisten länsivaltioiden ja autoritääristen, osin totalitaaristen, valtioiden välillä. EU on taloudeltaan Kiinan kokoa, BKT noin 17 biljoonaa dollaria, siinä missä Yhdysvaltojen talous on 26 biljoonaa dollaria. Intian talous kasvaa ja kehittyä kovaa vauhtia. Sen BKT tulee nousemaan vähitellen ainakin EU:n tasolle. EU on myös väkirikas alue, noin 460 miljoonaa ihmistä, USA:ssa on 100 miljoonaa vähemmän. EU:n talous on kehittynyt jo 15 vuotta heikosti, samoin tuottavuuden kasvu. EU ei nykyisellä vauhdilla pysy lainkaan USA:n ja Kiinan tahdissa. EU on pahasti jälkeenyäännyt taloudessa ja erityisesti uuden teknologian kehityksessä ja käyttöönotossa. Kuten edellä on selostettu, EU:n sisämarkkinat eivät ole kehittyneet lähellekään Yhdysvaltojen tasoa.

Voiko EU laajentua näissä oloissa? Vaatiiko menestyminen siirtymistä federalistiseen päätöksentekoon? Vapaa- matkustajuus ja moral hazard, eli moraalikato kansallisessa päätöksenteossa, ovat suuri ongelma. Yhteisvastuuta on lisätty jatkuvasti, mikä on johtamassa tulonsiirto- ja velkainionin kasvuun. Tällöin markkinakuri ei toimi ja jäsenmaat jatkavat velkaantumisen ja alijäämien kasvattamista. Epätäydellinen sitoutuminen kollektiivisiin tavoitteisiin hei-

kentää koko EU:n kehitystä. NGEU- elvytysrahaston valtavia suuria tukia ei pystytä valvomaan ja ohjaamaan komission toimesta. Tukien käyttöön sisältyy paljon korruptiota.

Venäjä on EU:lle ja Euroopalle geopolittinen, sotilaallinen ja eksistentiaalinen uhka. Yksikään EU-maa ei yksin kykene vastustamaan Venäjää. Naton kykyä puolustaa jäseniään (artikla 5) ei ole koskaan testattu. Donald Trump saattaa hyvinkin olla Yhdysvaltojen seuraava presidentti. Hän voi vähentää maansa sitoutumista Natoon. USA on jo aiemminkin vaatinut jäsenvaltioiden puolustusmenojen suhdetta BKT:hen nostettavaksi ainakin kahden prosentin tasolle. Enemmistö EU:n Nato-maista jää alle tämän tason ja Saksa jopa selvästi. Lisäksi ilmastonmuutoksen torjunta vaatii kasvavia summia julkisia ja yksityisiä varoja. EU ei tule selviytymään näistä haasteista jollei sen talous ala kehittyä paremmin. Varoja ei riitä muuten näihin haasteisiin ja uhkakuvien torjuntaan. EU:n kehitys on jäänyt huomattavasti jälkeen Yhdysvaltojen ja Kiinan kehityksestä jo lähes 20 vuoden ajan.

Suuri kysymys on, voiko sisämarkkinoiden kehittämisen ja EU:n laajentumisen toteuttaa samanaikaisesti. Tätä on yritetty jo pitkään, mutta epäonnistuttu. Laajentuminen jo 27 jäsenen maaryhmäksi on lisännyt huomattavasti jäsenmaiden välisiä taloudellisia eroja. Tulotasoerot ovat kasvaneet paljon ja ovat huomattavasti suuremmat kuin USA:n osavaltioiden välillä. Jäsenmaiden väliset kulttuurilliset, kielelliset ja poliittiset erot ovat suuria. EU-alueelle ei ole kehittynyt yhtenäiskulttuuria. Edes konkurssilainsäädäntöä ei ole saatu harmonisoitua, vaikka sitä on yritetty jo 20 vuotta. Pääomamarkkinat ovat EU:ssa alikehittyneet Yhdysvaltoihin verrattuna. Jäsenmaiden väliset suuret erot lisäävät painetta tulonsiirtoihin ja yhteiseen velanottoon, mikä tulee synnyttämään vakavia poliittisia erimielisyyksiä.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Komissio kannattaa voimakkaasti EU:n laajentumista itäisen Euroopan maihin. Komission puheenjohtaja Ursula von der Leyen on perustellut laajentumista geopolittisilla syillä. Suomen hallitus lienee samoilla linjoilla. Laajentuminen tulisi lisäämään valtavasti EU:n jäsenmaiden heterogeenisuutta joka suhteessa. Tavoite nostaa EU Yhdysvaltojen ja Kiinan rinnalle yhdeksi maailman mahtitaloudeksi vaarantuu varmasti. Tällöin ei EU:n geopolittinen rooli-kaan kasvaisi ja päätöksentekokyky ylipäänsä heikkenisi, sillä se on usein ollut vaikeaa jo 27 maan kesken.

Euroopan unionin geopolittisen roolin vahvistuminen edellyttäisi taloudellisesti paljon nykyistä vahvempaa EU:ta. EU:n tulisi keskittyä laajentumisen, poliittisen unionin

ja tulonsiirtojen sijaan sisämarkkinoiden kehittämiseen. Laajentuminen lähes 10 uudella jäsenellä tulee siirtää myöhempiin aikoihin. Ukrainaa voidaan avustaa muutenkin. Yksi vaihtoehto olisi luoda liitännäisjäsenen status, jossa olisi jonkinlainen assosiaatiosopimus EU:n kanssa. Siihen ei kuuluisi täyttä jäsenyyttä eikä siis osallistumista EU:n päätöksentekoon. EU voisi kontribuoida jäsen ehdokkaiden talouksien ja yhteiskuntien kehittämiseen ennen kaikkea neuvonantajan roolissa.

Suomenkin etu on tiiviimpi eikä laajempi Euroopan unioni. Laajentumisen jatkuessa Suomi olisi entistä enemmän nettomaksajan roolissa EU:ssa. Siihen ei Suomella ole varaa.

LÄHDEKIRJALLISUUTTA

af Heurlin, A: EU muuttui tukiautomaatiksi, HS/markkinat 18.11.2023

Bradford, A: Missä ovat eurooppalaiset teknologiajätit? HS Essee 21.4.2024

Böckerman, P: Schumpeter ja "luova tuho", Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/2001

IMF: Toward a Fiscal Union for the euro area, September 2013

Kanniainen (toim), Ala-Peijari, Berghäll, Kantor, Koskenkylä, Koskenoja, Lepomäki, Malinen, Mellin, Miettinen, Nyberg & Törnqvist: Euron tulevaisuus, Suomen vaihtoehdot, Libera 2014

Korkman, S: Euro, valuutta vailla valtiota, Taloustieto 2013

Koskenkylä, H ja Lundstedt, T: Suomen etu on tiiviimpi, mutta ei välttämättä laajempi Euroopan Unioni, Libera blogit 14.12.2023

Koskenkylä, H: Euroalueesta on tullut uppotukki, Kanava 4/2013

Koskenkylä, H: Suomen talous ja talouspolitiikan linja, Miten Suomi saadaan uudelleen nousuun, Suomen Perusta 2014

Lindblom, S: Pelastuuko euro lääkkeellä vai myrkyllä, Kanava 2013

Mundell, R ja Fleming, K: A Theory of Optimal currency areas, AER 1961

Nordvig, J: The Fall of the euro, McGrawhill, 2013

Pikkarainen, P ja Suvanto A (toim.): Suomen Pankki, EMU ja rahoitusmarkkinat, 2006 SP A:109

Sailas, R: Euroalueen talouskuri löystymässä, 2013 Kanava

Vihriälä, V: EU:n ajolähtö – kriisiunionista yhteisvastuun unioniin? EVA analyysi 23/2012

Wahlroos, B: Markkinat ja Demokratia, Otava 2012

SUOMEN PERUSTA

Suomen Perusta -ajatuspaja
www.suomenperusta.fi
Kansakoulukuja 3 B, 00100 HELSINKI